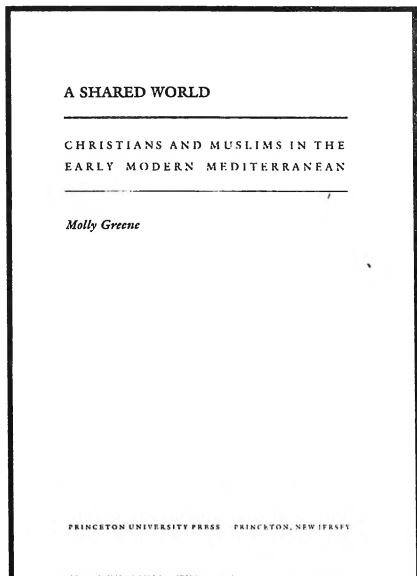

Molly Greene: A SHARED WORLD: CHRISTIANS AND MUSLIMS IN THE EARLY MODERN MEDITERRANEAN, Princeton: Princeton University Press. 2000. Pp. xii, 228

Пишувајќи за османлиското освојување на островот Крит, Моли Грин ни го разоткрива Источниот Медитеран. За неа тоа е регион којшто поседува сопствена динамика, а не како што познатиот историчар Henri Pirenne милува да каже „боиште меѓу христијанството и исламот“, или спротивно на тезата на Fernand Braudel кој го минимизира конфликтот помеѓу овие две религии. Истражувајќи ја историјата на Крит пред и по неговото заземање во 1669 година, Моли Грин, еминентен професор на Princeton University, ѝ се спротивставува на тезата на националистичките историографии кои заземањето на Крит од страна на Османлиите во 1669-та го толкуваат како остар прекин во економскиот и културниот развикот на островот. Бројните документи од венецијанските и османлиските архиви што се ко-

ристени за ова истражување, го докажуваат токму спротивното и му овозможуваат на авторот да ја критикува постоечката историографија по ова прашање. Низ примерот на Крит на многу јасен начин го гледаме Источниот Медитеран како внатрешно поврзан регион кадешто религијата и културата не се круцијалните линии на поделба и каде што и православиеото католицизмот, исламот се испреплетуваат и соработуваат, особено на полето на трговијата. Во шесте поглавја од овој труд (Последното освојување, Проблематичен остров, Османска Кандија, Помеѓу виното и маслиновото масло, Трговците од Кандија и Бавната смрт на стариот режим) авторот ни го изложува својот поглед кон овој значаен период од историјата на островот, но истовремено предлагајќи и нови насоки кон негово проучување. Иако процесот на исламизацијата, демографските промени и религијата заземаат значајно место во оваа студија, авторот особено внимание посветува на проучување на критската економија пред и по заземањето на Крит од страна на Османлиите.

На почетокот, авторот ги истражува карактеристиките на османлиското заземање на островот во услови на криза и промени во османлиското економско и политичко уредување. Издигнувањето на Крит во посебен ејалет, единствен остров со таков статус, како и неговото управување од страна на јаничарски ага, укажуваат на големото значењето на овој османлиски посед. Но она што е најважно, е впрочем новиот начин на освоју-

вање на Крит, при што огромна улога одиграле моќните семејства од престољнината, што резултирало со приватна контрола и сопственост на островот, невообичаена за класичното доба (1300-1600 година). Документите даваат јасна слика за големината на земјата во сопственост на Копрулу, големиот везир заслужен за освојувањето на Крит во 1669 година. Како и во останатите османлиски владенија од тоа време, тимаро-спахискиот систем доживувал криза, а закупништвото било воведено во организацијата на критското земјоделско производство.

Процесот на исламизацијата зазема значајно место во оваа студија. При тоа презентирани се фактори што придонеле за високата стапка на исламизирано население. Практиката на невклучување на месното население во воената служба за време на венецијанската управа била отфрлена по освојувањето на османлиите. Тоа довело до масовно приклучување на месното население во османлиските воени одреди на што претходела масовна исламизација.

Паралелно користејќи ги венецијанските и османлиските пописни документи, Моли Грин покажува дека бројната состојба на населението и населените места на островот по османлиското завладување не доживеала битни промени. Обемот на експлоатацијата на селското население е речиси идентичен за време на владеењето на двете држави над островот. Сепак, особено тешки за населението претставувале мерките на венецијанската управа со кои се обидела да го контролира, односно намали, за сметка на житните култури, производството на вино, што најпосле резултирало со отворено незадоволство. Во су-

дирот помеѓу регионалните интереси и економската политика на Метрополата, османскиот напад на Крит веројатно бил добредојден за оној дел од населението што се надевало на промени во економската политика. По освојувањето на Крит од страна на Османлиите, од големо значење за животот на селското население е укинувањето на омразената пракса на регрутирање на веслачи за венецијанските галии.

Авторот успешно ја дефинира улогата на Крит во испреплетените интернационални односи помеѓу османлиската држава и Западот, со акцент на сè поголемото француското присуство во Источниот Медитеран. Истражувањето на историјата на Крит ги објаснува сложените османлиско-француските и француско-венецијанските односи во ерата на сè почесто изнудување на трговските привилегии од Османската империја.

За годините по османлиското освојување на Крит зборува и приказот за градскиот живот во Кандија (денешен Хераклион)-значајно пристаниште во Медитеранот. Репопулацијата на градот, којшто претрпел најмногу штети за време на војната, новите власти ја изведуваат успешно. Масовната исламизација во градот не е проследена со колонизација, а истото се однесува и за останатиот дел од островот. Користејќи судски случаи од тој период, авторот се обидува да ја објасни интеракцијата меѓу христијанските и муслиманските заедници. Кумството (koumbari), спремноста на припадниците на двете религии да сведочат во судот во корист на припадник од спротивната религија и уште многу други примери, говорат за еден свет во кој соработката не познава рели-

гиозни и етнички бариери. Сепак, венецијанските извори (разузнавачки извештаи за положбата на населението под власта на Османлиите) покажуваат длабок јаз меѓу локалното население и високите османлиски функционери. Но и тука авторот ја споредува јачината на конфликтот меѓу локалната средина и функционерите кои доаѓаат од центарот за време на венецијанската и османлиската управа на островот со заклучокот дека судирот е со еднаков интензитет и во двата периоди од критската историја.

Авторот ја напаѓа теоријата за економското назадување на Крит по османлиското освојување користејќи бројни документи од османлиските и француските архиви, притоа анализирајќи ја критската економија во периодот од 1570-та до 1720-та година. Производството на маслиновото масло, што според застапниците на горе споменатата теоријата претставувало карактеристика на уназадена економија, земало замав уште кон крајот на 16-от век, неполн век пред османлиското освојување. Застапеноста на житните култури и виновата лоза по 1669-та година е на завидно ниво, а за извозот на високо квалитетното вино „малвасија“ говорат и француските конзуларни извештаи. Трговскиот живот на Крит не замрел, напротив, бележи забележителен напредок. Воведувањето на *yave sızıye*, данок наметнат на трговци немуслиmani, во Кандија уште на самиот почеток од воспоставување на османлиската власт укажува на напредок во трговијата. *Yave sızıye* е посведочено само во развиени трговски центри, како Алепо, каде што трговците престојувале подолго време договарајќи поголеми трговски операции.

Кон крајот авторот се осврнува и на религиозниот живот на христијаните по 1669-та година. Освојувањето на Крит не претставува само ширење на исламот туку и зајакнување на православиеото. Неизбежно било потчинувањето на критските христијани под власта на Цариградската патријаршија. Набргу избувнале судири помеѓу синајските монаси и цариградската патријаршија поради одземените привилегиите коишто им биле доделени од венецијанската управа. Борбата за тоа кој ќе раководи со христијанската заедница на островот, била поттикнувана и од Венецијанците кои сметале дека со мешањето во црковните работи им се отвараат можностите за повторно заземање на Крит. Во таа насока била и врската што Венецијанците ја одржувале со грчката елита на островот, како и добро развиената разузнавачка дејност во првите децении по Османското освојување на Крит.

Моли Грин ја дискутира валидноста на традиционалните теории за Медитеранот и преку проучувањето на Крит го потврдува континуитетот и динамиката на овој неделив и цврсто поврзан регион. Архивските податоци од османско и венецијанско потекло ги подржуваат смелите тези на авторот за постоењето на континуитет, а не ненадејни и длабоки промени во историскиот развој на Крит. Непостоњето на остри разлики меѓу венецијанското и османското владеење на Крит е резултат на многу вековната соработка и поврзаност на регионот во кој исламот, православиеото и католицизмот не претставувале само извор на конфликти.

Александар ШОПОВ